

Pembiayaan Mikro Kredit Daripada Dana Zakat Melalui Kontrak Qardu Hassan Terhadap Usahawan Asnaf

Muhammad Anas Ibrahim¹
Aemy Aziz²
Muhammad Saiful Islam Ismail³
Mohammad Syukri Jalil⁴

Abstrak

Kertas kerja ini bertujuan melihat agihan zakat dalam bentuk pembiayaan mikro kredit daripada dana zakat melalui akad mudarabah terhadap usahawan asnaf. Keperluan usahawan asnaf memerlukan modal tambahan bagi mengembangkan perniagaan. Namun, berhadapan masalah mendapatkan pembiayaan daripada institusi kewangan semasa. Oleh itu, kaedah agihan zakat dalam bentuk pembiayaan mikro melalui akad Qardu Hassan dapat memudahkan pembiayaan dilaksanakan. Persoalannya, apakah usahawan asnaf menerima kaedah pembiayaan melalui kontrak Qardu Hassan? Bagaimanakah mekanisme pembiayaan mikro melalui akad mudarabah dilaksanakan bagi menjamin kelangsungan perniagaan usahawan asnaf dan bebas daripada unsur-unsur riba. Data dipungut daripada informan melalui temubual separa struktur terhadap pengamal zakat dan usahawan asnaf. Data tersebut dianalisis secara analisis kandungan. Dapatan daripada kajian ini menunjukkan pembiayaan mikro melalui kontrak mudarabah dapat mengatasi masalah sumber kewangan para usahawan asnaf dan mengembangkan perniagaan sehingga menjadi pengeluar zakat.

Kata kunci: pembiayaan mikro, usahawan asnaf, dana zakat.

¹Dr Muhammad Anas Ibrahim ialah Pensyarah Kanan di Akedemi Pengajian Islam Kontemporari Universiti Teknologi Mara (UiTM) Cawangan Terengganu. E-Mail: anasibrahim@uitm.edu.my

² Aemy Aziz ialah Pensyarah, di Akedemi Pengajian Islam Kontemporari Universiti Teknologi Mara (UiTM), Kota Samarahan, Sarawak. E-Mail: aemy@uitm.edu.my

³ Muhammad Saiful Islam Ismail ialah Pensyarah Kanan di Akedemi Pengajian Islam Kontemporari Universiti Teknologi Mara (UiTM) Cawangan Kedah. E-Mail: safifulislam@uitm.edu.my

⁴Dr Mohammad Syukri Jalil ialah Pensyarah Kanan di Akedemi Pengajian Islam Kontemporari Universiti Teknologi Mara (UiTM) Cawangan Terengganu. E-Mail: syukrijalil@uitm.edu.my

Pengenalan

Pembasmian kemiskinan merupakan satu matlamat yang penting dalam sistem ekonomi Islam. Institusi yang menyediakan pembiayaan mikro boleh memainkan peranan yang penting untuk mencapai matlamat ini. Dengan adanya pembiayaan mikro ini secara tidak langsung akan membantu golongan miskin terkeluar daripada kepompong kemiskinan. Dengan adanya gabungan instrumen ekonomi Islam⁵ ini akan dapat membiayai golongan miskin melakukan perusahaan kecil (Habib Ahmed, 2012:30).

Dalam pecahan bab *feqh* pula, terdapat instrumen yang tidak berdasarkan keuntungan daripada dana yang diperoleh, seperti *waqaf*, *hibbah*, *wasiat*, *jua'lah*, *qard hassan* dan zakat. Menurut Habib Ahmed (2012), zakat sebagai kewajipan dalam Islam yang mempunyai hubung kait tentang ekonomi yang memberikan manfaat kepada penerima secara langsung. Dana zakat ini dihasilkan daripada harta kekayaan daripada kalangan umat Islam dan diberikan pulangan kepada golongan yang miskin sebagai mencapai pembebasan ekonomi mereka.

Menurut Phamawati Ibrahim (2016), instrumen jenis sedemikian rupa boleh dijadikan sumber pembiayaan mikro dan bantuan kewangan bagi meningkatkan taraf sosio-ekonomi golongan miskin.

Sorotan Karya

Pembiayaan mikro adalah salah satu cabang daripada muamalat. Ia memberikan kesan kepada perniagaan kecil-kecilan untuk mengembangkan perniagaan. Menurut Phamawati Ibrahim (2016), kekangan mendapatkan dana menjadikan usahawan asnaf tidak dapat mengembangkan perniagaan. Namun, dengan adanya pembiayaan mikro dapat melonjakkan peratusan pengurangan usahawan asnaf kepada pembiayaan melibatkan riba.

Menurut Sulaiman Naser dan 'Awatif Mohsen (2011), menjelaskan terdapat kaedah pembiayaan yang boleh dilakukan terhadap pembiayaan mikro adalah dengan *qardu hasan* (hutang tanpa faedah). Ia memberikan sokongan dana terutama golongan yang baru mencebur入 bidangan perniagaan. Pembiayaan ini boleh dijalankan dengan pelbagai *siggah* (Lazaf atau akad). Menurut Hussain Hussain Syhatah (2015), akad dalam pembiayaan mikro dipecahkan kepada beberapa jenis antaranya, *Musyarakah Muntahiyah Bitamluk* (perkongsian yang diakhiri dengan pemilikan), *al-Ijarah al-Muntahiyah Bitamluk* (sewaan yang diakhiri dengan pemilikan), *al-Baie' al-Ajil wa al-Sadadu 'ala Aqsat* (jualan tangguh dengan pembayaran secara ansuran) dan *Qardu Hassan* (hutang tanpa faedah). Sebarang pembiayaan mikro yang melibatkan riba adalah menyalahi prinsip syariah, maka ia ditegah sama sekali.

⁵ Menurut Habib Ahmed (2012:30), instrumen ekonomi Islam ini terdiri daripada zakat, wakaf, qard hassan dan sedekah boleh memberikan impak yang besar dalam pembasmian kemiskinan.

Tambahan lagi, pembiayaan mikro boleh juga melibatkan kepada akad yang lain bagi mengembangkan kaedah pembiayaan kepada golongan usahawan asnaf yang ingin mendapatkan pembiayaan. Menurut Muhammad Abdul al-Halim Umar (t.t), menjelaskan tiga konsep pembahagian pembiayaan kepada usahawan. Pertama, konsep jaminan perniagaan (*'ala al-Itman al-Tijari*). Kedua, konsep perkongsian (*'ala Musyarakah*). Ketiga, tolong menolong dalam kebaikan (*'ala al-Birri wa al-Ehssan*). Akad konsep pertama iaitu, *Baie' al-Sallam*, *al-Istisna'* dan *al-Ijarah wa al-Ijarah al-Muntahiyah*. Akad Konsep kedua, *al-Mudharabah*, *al-Musaqah*, *al-Mujara'ah* dan *al-Mughararah*. Akad konsep ketiga, *al-Sadaqah al-Tatowu'* dan *qard hassan*.

Selain itu, pembiayaan juga boleh menggunakan konsep perkongsian berkurangan. Menurut Zuhaira Samsudin dan Ab Mumin Ab Ghani (2015), pembiayaan seperti *mudarabah* atau *musyarakah* boleh diguna pakai. Tetapi untuk tempoh perniagaan yang sederhana dan lama. Disebabkan, penamatan kontrak tidak boleh dilakukan secara mendadak dan penarikan diri perlu dibuat secara perlahan-lahan kerana pengusaha memerlukan masa untuk mendapatkan pulangan serta keuntungan hasil daripada perniagaan yang dijalankan. Penarikan diri secara mendadak boleh menjelaskan serta membantutkan perkembangan sesebuah perusahaan. Oleh itu, beliau mencadangkan *musyarakah mutanaqisah*⁶ adalah instrumen yang ideal untuk dilaksanakan bagi pembiayaan mikro. Akad tersebut turut dijelaskan sebagai akad dalam pembiayaan yang adil di antara dua pihak (Nurul Izzah Noor Zainan dan Abdul Ghafar Ismail, 2013).

Namun, di sebalik kaedah akad yang digariskan di atas. Pemberian pembiayaan daripada dana zakat adalah sesuatu yang harus dijalankan. Maka, menurut Hussain Hussain Syhatah (2015), garis panduan pembiayaan hendaklah selari dengan syariah. Beliau menggariskan lima kaedah yang boleh menjadikan dana zakat sebagai alternatif pembiayaan kepada usahawan asnaf. Pertama, projek yang dijalankan termasuk dalam tujuan agihan zakat iaitu menjamin kestabilan masyarakat dan ekonomi. Ini bagi mencapai matlamat sebenar agihan zakat iaitu mengurangkan jurang di antara golongan yang kaya dan miskin. Ia selari dengan hadith yang menjelaskan harta yang di ambil daripada orang kaya dan berikan kepada golongan miskin (Yusuf a-Qardawi, 2003).

Kedua, projek yang jalankan oleh ahlinya. Hal ini, memastikan pembiayaan mencapai objektifnya. Supaya pembiayaan yang diagihkan tidak menghadapi kegagalan yang akan merugikan dana zakat.

---

⁶ Menurut Hailani Muji Tahir & Sanep Ahmad (2009), pembiayaan musyarakah mutanaqisah membawa maksud kepada sepanjang tempoh pembiayaan bahagian milikan aset pemberi pembiayaan akan menurun tetapi sebaliknya bahagian milikan aset penerima pembiayaan akan menaik. Kaedah ini akan berterusan sehingga tamat tempoh akad. Maka, bahagian milikan aset akan berpindah sepenuhnya menjadi milikan penerima pembiayaan.

Ketiga, projek mesti diutamakan yang dituntut dalam *Maqasid Syariah*. Pembiayaan diutamakan kepada sesuatu projek yang mendatangkan kebaikan kepada asnaf. Ini memastikan kerosakan dapat diatasi dengan berlakunya pembiayaan mikro.

Keempat, kefahaman yang berterusan dalam fiqh zakat. Ini memastikan setiap perkara yang dilakukan sama ada pembiayaan mikro atau projek yang dibiayai bertepatan kepada syarak. Ini kerana, hukum fiqh akan bertukar berdasarkan kepada keadaan semasa.

Kelima, projek hendaklah dikawal selia oleh institusi zakat. Ia memastikan kemajuan sesuatu projek yang dibiayai daripada dana zakat. Terdapat usahawan yang kurang ilmu tentang usahawan yang dilakukan. Menurut Suraya Ishak, Abdullah Sanusi Othman, Amal hayati Ishak dan Mohd Fauzi Mohd Jani (2012), menunjuk kegagalan berlaku kepada usahawan apabila mereka kurang dalam ilmu perniagaan. Justeru dengan kawal selia yang dilakukan mengurangkan risiko kerugian atau kegagalan sesuatu projek.

Keenam, pembiayaan mikro ini hendaklah berlandaskan kepada akad yang ditetapkan tanpa ada unsur riba. Ini dapat membantu golongan usahawan asnaf untuk mendapatkan pembiayaan bebas riba. Menurut Patmawati Ibrahim (2016), pembiayaan daripada dana zakat dapat menjauhkan golongan asnaf terlibat secara langsung dengan pinjaman yang berlandaskan kepada riba. Justeru kaedah pembiayaan mikro yang tanpa riba mengenai kaedah pembiayaan menurut Islam.

Ini merupakan kerangka dalam melaksanakan pembiayaan mikro kredit dengan menggunakan akad Qardu Hassan yang lebih efektif jika dibandingkan dengan akad yang lain seperti dinyatakan di atas. Menurut Sayaed Sabiq (2009), akad Qardu Hassan mempunyai dua pihak di antara pemberi pinjaman dan peminjam. Kaedah ini dapat memberikan modal tambahan dan kebebasan oleh peminjam dalam mengembangkan keusahawanan yang dilakukan semasa.

Metodologi Kajian

Kajian ni menggunakan analisis kandungan daripada data primier dan sekunder. Data premier diperoleh dalam persempelan responden yang terlibat secara langsung dengan usahawan dalam kalangan asnaf (Sabitha Marican, 2005). Data sekunder pula, diperoleh daripada artikel, buku dan tesis.

Analisis Dapatan

Pelbagai pandangan yang dilontarkan oleh responden daripada usahawan asnaf terhadap kesediaan menerima pembiayaan mikro daripada dana zakat. Dari sudut kontrak di antara usahawan asnaf dengan institusi zakat. Ini kerana, dalam setiap muamalat yang bukan kebiasaan memerlukan akad yang jelas supaya tidak ada *gharar* atau riba (Hussain Hussain Syahatah, 2015)

Pandangan Responden R03⁷ tentang kontrak pembiayaan mikro seperti berikut:

“Tak cukup modal yang ada jadi *qardu hassan* adalah sesuai untuk dapat modal”

Perkara yang seakan sama dilontarkan oleh responden R18⁸:

“Saya lebih memilih *qardu hassan* sebab sekarang saya mempunyai hutang kredit”

Berdasarkan pada pernyataan di atas menunjukkan bahawa *qardu hassan* adalah kontrak yang sesuai bagi mendapatkan modal dalam bentuk kewangan. Ini kerana ia satu hutang yang tidak mempunyai faedah. Membantu golongan usahawan asnaf supaya tidak terbeban dengan faedah daripada hutang dan tidak terjerumus dalam perniagaan berunsur riba.

Hal yang sama turut dikongsi kan oleh responden R12 seperti berikut:

“Kontrak *qardu hassan* sangat boleh. Sudah berjaya boleh ambil murabahat boleh terima. Mudarabah tidak sesuai kerana biar sama-sama ada tanggungjawab”

Beliau menjelaskan bahawa kaedah pembiayaan mikro dalam *qardu hassan* adalah sesuai pada peringkat awal perniagaan kerana usahawan memerlukan dana untuk mengembangkan perniagaan. Tetapi apabila usahawan asnaf sudah berjaya boleh menggunakan kontrak murabahat iaitu sejenis kontrak mempunyai akad yang ada keuntungan dalam pembiayaan seperti jualan dengan harga tangguh yang mana, barang dijual dengan harga ditambah daripada asal. Manakala kontrak mudarabah adalah kerugian akan dikenakan kepada pemberi modal tetapi keuntungan dibahagikan bersama. Beliau tidak bersetuju atas faktor berlakunya kecuaian oleh yang menerima modal menyebabkan kerugian. Oleh itu, beliau lebih menerima konsep musyarakat iaitu perkongsian bersama.

Antara yang lain menyatakan pandangan seperti responden R07⁹ menjelaskan sedemikian:

“Boleh guna kontrak *qardu hassan*, *ijarah*. Kalau murabahat agak berat, Cuma terpulang pada asnaf. Mudarabah boleh digunakan”

⁷ Temu bual dengan responden R03 pada 15 Mei 2017. Beliau usahawan asnaf .

⁸ Temu bual dengan responden R18 pada 11 November 2017. Beliau usahawan asnaf.

⁹ Temu bual dengan responden R07 pada 15 Mei 2017. Beliau usahawan asnaf (peruncitan)

Berdasar kepada pandangan di atas menunjukkan bahawa *qardu hassan* dan *ijarat* diterima pada permulaan perniagaan tetapi agak membebankan pada kontrak *murabahat*. Namun, kontrak mudarabah boleh digunakan terutama seorang peniaga yang perlukan modal awal terlebih dahulu diniagakan apabila mendapat keuntungan dikembalikan semula modal dan dibahagikan keuntungan bersama (Abdul Halim Umar, t.t).

Secara ringkasnya dalam perbincangan menunjukkan kepelbagaian kontrak yang boleh dilaksanakan tetapi bergantung kepada persetujuan bersama. Namun, secara keseluruhan *qardu hassan* adalah yang paling sesuai untuk permulaan perniagaan bagi memerlukan kewangan. Selain itu, kontrak pembiayaan lain bergantung kepada kehendak usahawan itu untuk menerima atau memilih yang lain. Hal ini disebabkan tiada paksaan dalam muamalat. Jika ada paksaan maka kontrak boleh terbatal.

Oleh itu, perbincangan di atas dengan penerimaan kontrak qardu hasan sebagai kontrak yang ideal untuk mendapatkan dana tambahan adalah selari dengan kerangka prosedur keempat iaitu memahami fiqh zakat dalam pembiayaan daripada dana zakat.

Kesimpulan

Pembiayaan mikro kredit melalui kontrak Qardu hassan diterima baik dalam kalangan usahawan asnaf. Modal tambahan amat penting dalam sesebuah keusahawan yang dijalankan. Kebanyakkannya perusahaan akan terbantut disebabkan kekurangan modal. Apatah lagi, jika berlaku kepada golongan yang *low income* untuk mengeluarkan mereka daripada kemiskinan. Justeru, zakat produktif melalui pembiayaan mikro dapat membantu usahawan asnaf untuk menembangkan perniagaan dan meningkatkan pendapatan serta secara tidak langsung mampu menjadi *muzaki* (Pengeluar zakat).

Rujukan

- Abdul Halim Umar (t.t), *Uslub al-Tamwil al-Islamiah Lil Masyru'at al-Shogir*. Jamiah al-Azhar, Al-Qohirah, Misr.
- Patmawati Ibrahim. (2016). Mengoptimumkan Pembiayaan Dana Zakat Untuk Golongan Miskin dan Memerlukan. *Persidangan Mikro Kredit Islam* (pp. 18-29). George Town, Pulau Pinang: Yayasan Islam Pulau Pinang.
- Hussain Hussain Syahatah. (2015). *Hukumu Infaq al-Zakah Fi Tamwil al-Masyru'ati al-Shagir lil'ilaj al-Batalah*. Dar al-Mashoroh. Nasr City, Cairo, Egypt.
- Sabitah Marican. (2005). *Kaedah Penyelidikan Sains Sosial*. Kuala Lumpur: Pearson Prentice Hall.
- Sulaiman Naser & 'Awatif Mohsin. (2011). *Tajrubah al-Jazair Fi Tamwil al-Msyari'i al-musghirah Bisighah*. Warqalah, Al-Jajair: Jamiah Qasodi Marbah.
- Sayed Sabiq. (2009). *Fiqh As-sunah*. Cairo, Mesir: Dar Al-fateh Lil'i'lam Al-A'rabi.

- Suraya Ishak, Abdullah Sanusi Othman, Amal hayati Ishak & Mohd Fauzi Mohd Jani. (2012). *Pencapaian , Permasalahan dan Strategi Perniagaan Usahawan Asnaf: Kajian Kes di Negeri Selangor*. Persidangan Kebangsaan Ekonomi Malaysia ke VII (PERKEM VII) (pp. 750-761). Ipoh, Perak: Prosiding PERKRM VII.
- Yusuf al-Qardawi (2003) .*Fiqh al-Zakat: Dirasatu Muqaranah lil Ahkamiha wa Falasafatiha fi zhou'l al-Quran wa al-Sunnah*. Cairo: Maktabah Wahabah.